

Dragan Cvetković

Ljudski gubici Vojvodine u Drugome svetskom ratu

Tokom gotovo poluvekovnog postojanja socijalističke Jugoslavije nije sačinjen celoviti popis stradalih stanovnika tokom Drugoga svetskog rata. Samim tim ni za područje Vojvodine ne postoje precizno utvrđeni ljudski gubici u vreme tog rata. Nepostojanje tačnih podataka je otvorilo prostor za manipulacije (kako u historiografiji tako i u politici), raznovrsna nagađanja, pa i kreaciju novih mitova. Pokušaje popisivanja stradalih su obavljale različite organizacije, među kojima je najviše uspeha imao Savez udruženja boraca narodnooslobodilačkog rata (SUBNOR),¹ ali nikada nije izvršen celoviti popis. Na osnovu delimično revidiranog popisa *Žrtve rata 1941-1945. godine*, sačinjenog 1964. godine,²

¹ SUBNOR je 1950. radio popise po pojedinim opštinama te, zatim, i popise preživelih pripadnika narodnooslobodilačke borbe, a sa aktivnostima je, u manjem obimu, nastavio i kasnije.

² Popis je nastao po odluci Saveznog izvršnog veća Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije da bi se, na osnovu njega, mogla naplatiti ratna šteta od Savezne Republike Nemačke (SRN). Njime su obuhvaćena 597.323 stradala lica sa područja Jugoslavije, što je daleko od proklamovanih 1.706.000 stradalih prema podacima Reparacione komisije, kao i od procenjenog broja stradalih od 1.016.000 do 1.066.000 od Popisne komisije u pripremi popisa. Pošto je obuhvatio svega 56-59% od procenjenog broja, popis je stavljen pod embargo koji je trajao sve do 1992. godine. Muzej žrtava genocida u Beogradu od 1995. sprovodi reviziju tog popisa.

pokušaćemo da napravimo što obuhvatniju analizu stvarnih gubitaka Vojvodine koja će, pored broja stradalih, obuhvatiti i nacionalnu strukturu, godine, način i kategoriju stradanja, počiniocima zločina te strukturu žrtava po regionima.

Pre analize popisa izvršićemo određivanje *prostornog* i *vremenskog okvira* koje će obuhvatiti rad. U analizi broja stradalih koristićemo se administrativnom teritorijom Vojvodine, na šta nas uslovljava i sam popis *Žrtve rata 1941-1945.* iz 1964. godine koji je rađen po istoj administrativno-teritorijalnoj podeli.³ *Vremenski okvir* stradanja stanovništva Vojvodine, koji je uzet u analizi gubitka, takođe je uslovljen arhivskim materijalom (popisom) i odnosi se na stradale u periodu od početka rata 1941. do njegova završetka 1945. godine. Kasnije nastale žrtve u periodu nakon završetka rata, a koje su nastale kao posledica rata,

³ U geografskom smislu Vojvodina je omeđena delom prirodnim granicama, koje čine reke Sava i Dunav, te državnim granicama sa Rumunijom i Mađarskom te republičkom, a zatim i državnom granicom sa Hrvatskom. Kao administrativna celina (što je za nas značajno) Vojvodina se u većem delu poklapa sa geografskom teritorijom, sa izuzetkom dela koji pripada gradu Beogradu, a samim tim i *Užoj Srbiji*, dok je, sa druge strane, proširena preko Save i obuhvata opštinu Mačvanska Mitrovica. U većem delu perioda koji posmatramo, od 1941. do 1945. godine, Vojvodina nije egzistirala kao administrativno-politički jedinstvena teritorija. Na samom početku rata, kao deo Kraljevine Jugoslavije (KJ), bila je podeljena između Dunavske banovine, Banovine Hrvatske i Uprave grada Beograda. Nakon kapitulacije KJ teritorija Vojvodine je podeljena između Mađarske koja je pripojila Bačku, Srema koji je ušao u sastav novoformirane Nezavisne Države Hrvatske (NDH), Banata koji je nominalno bio u sastavu *Nedićeve Srbije*, a u stvari je bio pod direktnom nemačkom upravom, i opštine Mačvanska Mitrovica koja je bila u sastavu Srbije. Objedinjavanje teritorije Vojvodine izvršeno je tek krajem 1944. kada je Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije (NOVJ) tamo uspostavila svoju vlast.

nisu našle mesto u ovom popisu, što je i razumljivo s obzirom na vreme i uslove u kojima je popis nastao (1964. godine) i razlog za njegovo sprovođenje (odštetni zahtev prema SRN), a verovatno i zato što bi jasno ukazale na odgovorne za stradanje, odnosno počinioca zločina u pomenutom periodu, a to su državni organi Demokratske Federativne, zatim Federativne Narodne Republike Jugoslavije.

Radi lakšeg i potpunijeg shvatanja stradanja stanovništva potrebno je napraviti kratki uvid u broj stanovnika i nacionalnu strukturu stanovništva Vojvodine u pomenutom periodu. Pošto usled izbijanja rata popis koji je trebalo da se uradi 1941. nije urađen, preostaje nam da se oslonimo na istraživanja demografa koja su rađena na osnovu popisa stanovništva iz 1921. i 1931. godine. Prema Bogoljubu Kočoviću, npr., na teritoriji Vojvodine je 1941. živelo 1.725.000 stanovnika, što čini 10,90% populacije Jugoslavije. Nacionalna struktura pokazuje da je među njima bilo 642.000 Srba (37,22%), 387.000 Mađara (22,43%), 344.000 Nemaca (19,94%), 139.000 Hrvata (8,06%), 69.000 Slovaka (4,00%), 68.000 Rumuna (3,94%), 18.000 Jevreja (1,04%), 17.000 Ukrajinaca (0,99%), 8000 Roma (0,46%) te 33.000 *ostalih i nepoznatih nacionalnosti* (1,91%).⁴

Popisom *Žrtve rata 1941-1945.* iz 1964. godine (str. 23), koji je složen po mestu boravka pre 6.4.1941. godine, ustanovljeno je da je na teritoriji Vojvodine život izgubilo 41.370 osoba, što je 6,93% ukupnog broja stradalih iz Jugoslavije. Iz procene Popisne komisije o obuhvatnosti po-

⁴ Up. B. Kočović, *Žrtve Drugoga svetskog rata u Jugoslaviji*, London, 1985, 164.

pisa od 56 do 59 proizilazi da se broj stradalih iz Vojvodine kreće između 70.119 i 73.875. Nacionalna struktura pokazuje da je među popisanim 26.462 Srba, 9488 Jevreja, 1748 Mađara, 1266 Hrvata, 754 Slovaka te 1652 pripadnika *ostalih i nepoznatih nacionalnosti*.

Promena metodološkog pristupa u postupku revizije tog popisa, koja se sastojala u prelasku sa identifikacije trenutno prisutnog stanovništva na početku rata na identifikaciju po mestima rođenja, uz ispravljanje netočnih i upotpunjavanje nepostojećih podataka, *brisanja duplikata* među stradalima, dovela je do promene ukupnog broja stradalih, kao i do promena u sklopu pojedinih kategorija.

Analiza delimično revidiranog popisa *Žrtve rata 1941-1945* pokazuje da je sa teritorije Vojvodine, na kojoj je živelo 10,90% stanovnika Jugoslavije, život izgubilo 44.438 osoba što je 6,86% od stradalih stanovnika Jugoslavije. Među njima je najviše ubijenih: 66,21%, poginulih je 28,00, a umrlih 5,79%. Nemačke vojne i policijske snage su odgovorne za stradanje 61,39% stanovnika Vojvodine, vojne i policijske snage NDH za 28,74%, mađarske vojne i policijske snage za 8,69%, dok su ostale vojne formacije odgovorne za stradanje 1,17% stanovnika Vojvodine.⁵ Izdvajaju se pri tome druga i četvrta godina rata kao najpogubnije po stanovništvo Vojvodine, tokom kojih je izgubilo život 26,55, odnosno 32,72% svih stradalih. *Kategorije stradanja* pokazuju da su najviše stradali civili: 73,29% stradalih.

⁵ *Utvrdjivanje odgovornog za stradanje ili počinioca zločina* predstavlja novouvedenu kategoriju u proces revizije popisa. Do sada je postignut delimičan uspeh jer je utvrđen odgovorni za stradanje u 41,49% slučajeva (18.438), dok se za ostalih 58,51% i dalje istražuje (26.000). Stoga ove podatke treba primiti sa kritičkom rezervom.

Slede ih stradali pripadnici (NOVJ) sa 24,22%, dok je znatno manje stradalih pripadnika Vojske Kraljevine Jugoslavije (VKJ), kako u kratkotrajnom *Aprilskom ratu*, tako i u logorima za ratne zarobljenike, sa 0,94, odnosno 1,55% stradalih.

Vojvodina	1941.	1942.	1943.	1944.	1945.	Ukupno
vojnici KJ	416	/	/	/	/	416
%	7,96	/	/	/	/	0,94
zar. vojn. KJ	108	126	119	157	180	690
%	2,07	1,07	2,03	1,08	2,57	1,55
NOVJ	211	645	1679	4.020	4210	10.765
%	4,04	5,47	28,59	27,65	60,15	24,22
civili	4493	11.027	4075	10.363	2609	32.567
%	85,94	93,46	69,39	71,27	37,28	73,29
Ukupno	5228	11.798	5873	14.540	6999	44.438
%	11,76	26,55	13,22	32,72	15,75	100,00

Vojnici VKJ-a koji su izgubili život u kratkotrajnom *Aprilskom ratu* čine 7,96% stradalih u prvoj godini rata, dok su vojnici koji su izgubili život u zarobljeništvu najveće učešće među stradalima imali prve i poslednje godine rata: 2,07 i 2,57%. Kod stradalih pripadnika NOVJ-a evidentan je stalni rast učešća među stradalima koje se kreće od 4,04% u prvoj do 60,15% u poslednjoj godini rata. Sve do poslednje godine rata civilne žrtve čine najveći deo stradalih sa učešćem jako velikim u prve dve godine rata: 85,94 i 93,46, da bi u poslednjoj godini rata njihovo učešće iznosilo 37,28%.

Nacionalna struktura pokazuje da je među stradalima najviše Srba: 59,57%, iako su u populaciji Vojvodine učestvo-

vali sa 37,22%. Najtragičnija situacija je kod Jevreja koji sa samo 1,04% stanovništva čine 25,48% stradalih. Slično je i sa Romima koji sa samo 0,46% stanovništva predstavljaju 2,85% stradalih.⁶ Vojvođanski Mađari su činili 22,43% populacije, a među stradalima učestvuju sa 3,60%. Hrvata je u Vojvodini bilo 8,06%, dok među stradalima čine 2,94%. Slovaci sa oko 4,00% stanovništva imaju 1,73% stradalih. Konačno, pripadnici *ostalih i nepoznatih nacionalnosti* predstavljaju 3,84% stradalih.

Vojvodina	Mađari	Srbi	Hrvati	Jevreji	Slovaci	Romi	<i>ost. i nep.</i>
vojnici KJ	26	313	28	/	14	/	35
%	1,63	1,18	2,14	/	1,83	/	1,46
zar. v. KJ	21	600	30	/	6	/	33
%	1,31	2,27	2,30	/	0,78	/	1,93
NOVJ	1005	8.077	595	/	477	/	611
%	62,89	30,51	45,56	/	62,19	/	35,77
civili	546	17.482	653	11.321	270	1266	1029
%	34,17	66,04	50,00	100,00	35,20	100,00	60,25
Ukupno	1598	26.472	1306	11.321	767	1266	1708

Gledano *po kategorijama stradanja* Srbi su najviše stradali kao civili (66,04), zatim kao pripadnici NOVJ-a (30,51), pa na kraju kao pripadnici VKJ-a (3,45%). Svi Jevreji su stradali kao civili, što je slučaj i sa Romima. Kod Mađara većina

⁶ Romi u popisu iz 1964. nisu popisivani kao posebna nacionalna grupa, što se nastoji otkloniti u procesu revizije. Do sada su najbolje istražena deca romske nacionalnosti u sklopu projekta *Deca žrtve rata*, i to uglavnom iz sremske oblasti gde je 66,22% stradalih romske nacionalnosti (835). Stoga i ove rezultate treba uzeti sa krajnjom kritičkom rezervom.

je stradala zbog pripadnosti NOVJ-u (62,89), zatim kao civilno stanovništvo (34,17), a najmanje zbog pripadnosti VKJ-u (2,94%). Polovina Hrvata je stradala kao civilno stanovništvo, 45,56% kao pripadnici NOVJ-a, dok ih je, kao pripadnika VKJ-a, stradalo 4,44%. Slovaci su najviše stradali kao pripadnici NOVJ-a (62,19), zatim kao civili (35,20), a najmanje kao vojnici VKJ-a (2,61%). Većina pripadnika *ostalih i nepoznatih nacionalnosti* je izgubila život kao civilno stanovništvo (60,25), zatim zbog pripadnosti NOVJ-u (35,77) i VKJ-u (3,39%).

Gledano po regionima⁷ najviše stradalih je iz Bačke (42,27) zatim Srema (40,38), dok ih je znatno manje iz Banata (17,35%). Ako se uzme u obzir brojnost populacije koja je nastanjivala ove regione, slobodno možemo reći da je Srem pretrpeo najveće gubitke u toku rata. Sa samo 16,94% stanovništva Vojvodine Srem u ukupnom broju stradalih učestvuje sa 40,38%. Broj stradalih iz Srema u odnosu na stradale iz Bačke je 0,96:1, ali s obzirom na broj stanovnika ovih oblasti taj odnos je 2,65:1. Odnos u gubicima stanovništva Srema i Banata je 2,33:1, ali s obzirom na brojnost populacije odnos je 5,01:1. Najveći deo stradalih iz Bačke predstavlja civilno stanovništvo (84,13), zatim stradali pripadnici NOVJ-a (14,18), dok je najmanje stradalih pripadnika vojske VKJ-a, kako u *Aprilskom ratu*, tako i u logorima za ratne zarobljenike (1,69%). Civili su najveći deo od žr-

⁷ Prema popisu stanovništva iz 1921. u Vojvodini je (uzeto u današnjim granicama) živelo 1.602.445 stanovnika, od toga u Sremu 271.451 stanovnik (16,94), u Banatu 582.540 (36,35) i Bačkoj 748.454 stanovnika (46,71%) (prema: *Prethodni rezultati popisa stanovništva u Kraljevini Srbija, Hrvata i Slovenaca 31. januara 1921. godine*, Sarajevo, 1924, 30-32 i 34-36).

tava iz Srema i čine 68,28% stradalih, slede ih pripadnici NOVJ-a sa 30,33, dok je pripadnika VKJ-a 1,39% stradalih. Od žrtava iz Banata većinu čine civili (58,52), zatim slede stradali partizani (34,49) i pripadnici VKJ-a (6,99%). Nacionalna struktura stradalih po regionima pokazuje da Srbi čine 82,59% stradalih iz Srema, zatim 61,46% stradalih iz Banata i 36,80% stradalih iz Bačke. Jevreji čine 48,41% svih ljudskih gubitaka iz Bačke, 22,61% iz Banata i 2,70% gubitaka Srema. Kao treći po ukupnom broju stradalih Mađari čine 5,98% stradalih iz Banata, 5,48% stradalih iz Bačke i 0,60% stradalih iz Srema. Najveće učešće Hrvati imaju među stradalima iz Bačke (4,06), zatim i iz Srema (2,54%), dok ih je u Banatu stradalo 1,13%. Romi čine 7,03% stradalih iz Srema, dok je njihovo učešće među evidentiranim žrtvama u ostalim regionima *zanemarivo*. Slovaci predstavljaju 2,32% stradalih iz Banata, 1,99% stradalih Bačke i 1,19% stradalih iz Srema. Najveće učešće među stradalima pripadnici *ostalih i nepoznatih nacionalnosti* imaju u Banatu (6,47), a dvostruko manje u Sremu (3,34) i Bačkoj (3,25%).

Analiza stradanja u pripadnika VKJ-a u *Aprilskom ratu* pokazuje da su se na teritoriji Vojvodine, i pored relativno dobrog odziva na mobilizaciju, odazvali većinom obveznici srpske nacionalnosti te da su oni, povlačeći se pred nadmoćnijim neprijateljem u Srbiju, a zatim u Bosnu i Hercegovinu, pretrpeli znatne gubitke. U odnosu na ukupan broj žrtava iz Jugoslavije u *Aprilskom ratu* pripadnici VKJ-a sa ove teritorije čine 8,93% stradalih.⁸ Nacionalna struktura stradalih pokazuje da je među njima bilo 75,24% Srba (313), 6,73% Hrvata (28), 6,25% Mađara (26), 3,37% Slo-

⁸ Za područje Jugoslavije u procesu revizije popisa do sada je identifikovana 4661 osoba koja je stradala u *Aprilskom ratu* kao pripadnik VKJ-a.

vaka (14) te 8,41% pripadnika *ostalih i nepoznatih nacionalnosti* (35). Najveći deo vojnika stradalih u kratkotrajnom *Aprilskom ratu* protiv *Sila osovine* potiče iz Banata: 44,47% (185), zatim iz Bačke: 32,69% (136), a najmanji deo iz Srema: 22,84% (95). S obzirom na brojnost populacije Srem je podneo najveće gubitke, tako da odnos stradalih vojnika iz Srema prema stradalima iz Banata iznosi 1,10:1, a odnos prema stradalima iz Bačke 1,93:1. Nacionalna struktura pokazuje da Srbi čine 82,16% stradalih vojnika iz Banata (152), 80,00% iz Srema (76) i 62,50% iz Bačke (85).⁹ Najveće učešće Hrvata je među stradalim vojnicima iz Bačke 18,38% (25), dok je njihovo učešće u Sremu 2,11% (dva) i Banatu 0,54% (jedan stradali).¹⁰ Vojnici mađarske nacionalnosti najveće učešće među stradalima imaju u Bačkoj: 11,76% (16), zatim u Banatu: 4,32% (osam stradalih) i Sremu: 2,11% (dva stradala).¹¹ Slovaci koji su izgubili život kao pripadnici VKJ-a u *Aprilskom ratu* najveće učešće imaju među stradalim iz Srema 8,42% (osam stradalih), dok ih je manje iz Bačke: 2,21% (tri) i Banata: 1,62% (tri stradala).¹² Pripadnici *ostalih i nepoznatih nacionalnosti* čine 11,35% stradalih vojnika iz Banata (21), zatim 7,37% iz Srema (sedam) i 5,15% iz Bačke (sedam stradalih).¹³

⁹ Najveći deo vojnika Srba stradalih u *Aprilskom ratu* potiče iz Banata: 48,56%, dok ih je 27,16% iz Bačke i 24,28% iz Srema.

¹⁰ Iz Bačke potiče 89,29% stradalih pripadnika VKJ-a hrvatske nacionalnosti.

¹¹ Većina stradalih Mađara potiče iz Bačke (61,54), zatim iz Banata (30,77) i Srema (7,69%).

¹² Od Slovaka stradalih kao pripadnici VKJ-a 57,14% je iz Srema, dok ih je iz Bačke i Banata po 21,43%.

¹³ Većina stradalih pripadnika *ostalih i nepoznatih nacionalnosti* potiče iz Banata (60,00), dok ih je iz Bačke i Srema po 20,00%.

U odnosu na ukupan broj vojnika VKJ-a iz Jugoslavije koji su izgubili živote u logorima za ratne zarobljenike, vojnici sa teritorije Vojvodine predstavljaju 12,47% stradalih.¹⁴ Primetan je stalni rast u stradanju koji se kreće od 15,65% u prvoj do 26,09% stradalih u poslednjoj godini rata. Nacionalna struktura pokazuje da je među njima najviše Srba (86,96), a slede ih Hrvati (4,35), Mađari (3,04), Slovaci (0,87) te pripadnici *ostalih i nepoznatih nacionalnosti* (4,78%).

Zarob. vojn.	1941.	1942.	1943.	1944.	1945.	Ukupno
Mađari	4	5	5	6	1	21
%	3,70	3,97	4,20	3,82	0,56	3,04
Srbi	84	105	106	141	164	600
%	77,78	83,33	89,08	89,81	91,11	86,96
Hrvati	9	6	4	4	7	30
%	8,33	4,76	3,36	2,55	3,89	4,35
Slovaci	4	2		/	/	6
%	3,70	1,59	/	/	/	0,87
<i>ost. i nepoz.</i>	7	8	4	6	8	33
%	6,48	6,35	3,36	3,82	4,44	4,78
Ukupno	108	126	119	157	180	690
%	15,65	18,26	17,25	22,75	26,09	100,00

Kod vojnika srpske nacionalnosti najveće učešće među stradalima je poslednje godine rata (91,11), a najveći broj je stradao tokom poslednje dve godine rata (50,83%). Učešće

¹⁴ Do sada su tokom procesa revizije popisa identifikovana sa teritorije Jugoslavije 5533 pripadnika VKJ-a koji su izgubili živote u logorima za ratne zarobljenike.

Hrvata među stradalima je najveće prve godine zarobljenitva (8,33%), a polovina vojnika je izgubila život u prve dve godine zarobljenitva. Kod mađarskih vojnika u zarobljenitvu najveće učešće je zabeleženo u 1943. godini (4,20), dok je najveće stradanje zabeleženo u pretposlednjoj godini zarobljenitva (28,57%). Učešće Slovaka među stradalim zarobljenim vojnicima je najveće u prvoj godini, kada iznosi 3,70%, a svi su stradali u prve dve godine rata. Kod pripadnika *ostalih i nepoznatih nacionalnosti* najveće učešće među stradalima je zabeleženo u prve dve godine zarobljenitva (6,48 i 6,35), a tokom te dve godine je stradao i njihov najveći deo (45,45%).

Vojnici VKJ-a koji su život izgubili u logorima za ratne zarobljenike potiču iz sva tri regiona Vojvodine, s time što ih je iz Banata 51,30% (354), Bačke 26,38% (182) i Srema 22,32% (154). Prema broju stanovnika Srem je podneo najveće gubitke, tako da je u odnosu stradalih gotovo izjednačen sa Banatom 0,94:1, dok je u poređenju sa Bačkom odnos 2,34:1. Većina stradalih srpskih vojnika potiče iz Banata: 54,67% (328), dok ih je gotovo podjednako iz Srema: 23,67% (142) i Bačke: 21,67% (130). Hrvati koji su izgubili život kao pripadnici VKJ-a u zarobljenitvu su iz Bačke: 96,67% (29), jedan je iz Srema, a nema registrovanih iz Banata. Najveći deo stradalih vojnika mađarske nacionalnosti je iz Bačke: 66,67% (14), zatim iz Banata: 28,57% (6), dok jedan stradali potiče iz Srema. Polovina Slovaka pripadnika VKJ-a stradalih u logorima za ratne zarobljenike potiče iz Srema (tri), 33,33% ih je iz Bačke (dva), a jedan iz Banata. Od pripadnika *ostalih i nepoznatih nacionalnosti* koji su izgubili život u logorima za ratne zarobljenike kao pripadnici VKJ-a 57,58% potiče ih sa teritorije

Banata (19), dok ih je podjednako iz Srema i Bačke: po 21,21% (sedam).

Kategorija koja obuhvata *pripadnike NOVJ-a* predstavlja drugu po broju stradalih. U odnosu na ukupan broj stradalih pripadnika NOVJ-a iz Jugoslavije, partizani sa teritorije Vojvodine predstavljaju 6,06% stradalih. Pored političkih te nacionalnih razloga i geografska je konfiguracija terena, nepovoljna za razvoj *gerilskog oblika ratovanja*, uslovlila sporije priključenje stanovništva Vojvodine *pokretu otpora*. Godine stradanja pokazuju da je u prvoj godini rata izgubilo život 1,96%, a u poslednje dve godine rata 76,45% svih stradalih pripadnika NOVJ-a sa ove teritorije. Veliku većinu među stradalima čine Srbi sa 75,03%, slede Mađari sa 9,34%, Hrvati sa 5,53%, Slovaci sa 4,43% te pripadnici *ostalih i nepoznatih nacionalnosti* sa 5,68% stradalih. Ukrštanje godina stradanja sa nacionalnom strukturom daje potpuniju sliku.

NOVJ	1941.	1942.	1943.	1944.	1945.	Ukupno
Mađari	11	8	7	114	865	1.005
%	5,21	1,24	0,45	2,84	20,55	9,34
Srbi	184	592	1561	3405	2335	8.077
%	87,20	91,78	92,97	84,70	55,46	75,03
Hrvati	6	15	31	218	325	595
%	2,84	2,33	1,85	5,42	7,72	5,53
Slovaci	/	9	21	102	345	477
%	/	1,40	1,25	2,54	8,19	4,43
<i>ost. i nepoz.</i>	10	21	59	181	340	611
%	4,74	3,26	3,51	4,50	8,08	5,68
Ukupno	211	645	1679	4020	4210	10.765
%	1,96	5,99	15,60	37,34	39,11	100,00

Učešće među stradalim partizanima kod Srba se u prve tri godine kreće od 87,20 do 92,97%, da bi se spustio u poslednjoj godini rata na 55,46%. Kod ostalih nacionalnosti najveće učešće među stradalim pripadnicima NOVJ-a je zabeleženo u poslednjoj ratnoj godini i iznosi 20,55% kod Mađara, 7,72% kod Hrvata, 8,19% kod Slovaka te 8,08% kod pripadnika *ostalih i nepoznatih nacionalnosti*.¹⁵ Najveći deo partizana je izgubio život tokom poslednje dve godine rata kada je stradalo 71,07% Srba, 97,41% Mađara, 91,26% Hrvata, 92,66% Slovaka te 85,27% pripadnika *ostalih i nepoznatih nacionalnosti*.

Stradali partizani potiču iz sva tri regiona Vojvodine: najveći deo sa teritorije Srema: 50,55% (5442), dok su Bačka i Banat gotovo isti po broju stradalih partizana sa njihove teritorije: 24,74% (2663) i 24,71% (2660). Ako se uzme u obzir broj stanovnika po regionima, gubici Srema su još izraženiji u odnosu na Bačku i Banat: iznose 5,64:1, odnosno 4,40:1. Nacionalna struktura pokazuje da među pripadnicima NOVJ-a Srbi čine 90,32% stradalih iz Srema (4915), 73,08% iz Banata (1944) i 45,74% stradalih iz Bačke (1218).¹⁶ Najveće učešće među stradalima pripadnicima NOVJ-a mađarske nacionalnosti je u Bačkoj 22,42% (597), zatim Banatu 13,01% (346), dok u Sremu čine 1,14% stra-

¹⁵ Značajnije učešće kod Mađara te *pripadnika ostalih i nepoznatih nacionalnosti* je zabeleženo u prvoj godini rata (5,21, odnosno 4,74%), dok je kod Hrvata značajnije učešće registrovano tokom 1944. godine (5,42%). Sa druge strane nije bilo stradalih Slovaka prve godine rata.

¹⁶ Od svih stradalih Srba u partizanima 60,85% je iz Srema, 24,07% iz Banata i 15,08% iz Bačke.

dalih partizana (62).¹⁷ Partizani hrvatske nacionalnosti su najveće učešće imali među stradalima iz Bačke: 14,87% (396), zatim Srema: 3,20% (174) te Banata: 0,94% (25).¹⁸ Slovaci predstavljaju 6,98% stradalih partizana iz Bačke (186), 6,02% stradalih iz Banata (160) i 2,41% stradalih iz Srema (131),¹⁹ dok pripadnici *ostalih i nepoznatih nacionalnosti* čine 9,99% stradalih iz Bačke (266), 6,95% stradalih iz Banata (185) i 2,94% stradalih iz Srema.²⁰

Civili predstavljaju kategoriju sa najvećim brojem stradalih. U odnosu na ukupni broj stradalih civila iz Jugoslavije civili sa teritorije Vojvodine čine 7,08% stradalih. Kao najpogubnije izdvajaju se druga i četvrta godina rata tokom kojih je život izgubilo 33,86 i 31,82% civila, dok je njihovo stradanje ostalih ratnih godina višestruko manje. Najbrojniju grupu među civilima čine Srbi sa 53,68% i Jevreji sa 34,76%, a slede ih Romi sa 3,89%, Hrvati sa 2,00%, Mađari sa 1,68%, Slovaci sa 0,83% te pripadnici *ostalih i nepoznatih nacionalnosti* sa 3,16% žrtava. Analiza odnosa između stradalih civila i celokupnog nacionalnog korpusa žrtava pokazuje različite rezultate kod različitih nacionalnih grupa. Svi Jevreji i Romi, uništavani u potpunosti, stradali su kao civili. Ukrštanje godina stradanja sa nacionalnom

¹⁷ Najveći deo stradalih partizana mađarske nacionalnosti potiče iz Bačke (59,40), zatim Banata (34,43) Srema (6,17%).

¹⁸ Stradali partizani hrvatske nacionalnosti većinom potiču iz Bačke (66,55), zatim Srema (29,24%), dok ih je iz Banata registrovano 4,20%.

¹⁹ Od stradalih Slovaka u partizanima 38,99% je iz Bačke, 33,54% iz Banata i 27,46% iz Srema.

²⁰ Od u partizanima stradalih pripadnika *ostalih i nepoznatih nacionalnosti* 43,54% ih je iz Bačke, 30,28% iz Banata i 26,19% iz Srema.

strukturom pruža jasniju predstavu o stradanju civilnog stanovništva Vojvodine.

civili	1941.	1942.	1943.	1944.	1945.	Ukupno
Mađari	104	78	69	204	91	546
%	2,31	0,71	1,69	1,97	3,49	1,68
Srbi	2483	7.461	3053	3.281	1204	17.482
%	55,26	67,66	74,92	31,66	46,15	53,68
Hrvati	134	141	85	185	108	653
%	2,98	1,28	2,09	1,79	4,14	2,00
Jevreji	1549	1.774	653	6337	1008	11.321
%	34,48	16,09	16,02	61,15	38,64	34,76
Slovaci	30	25	62	70	83	270
%	0,67	0,23	1,52	0,68	3,18	0,83
Romi	42	1.190	14	15	5	1.266
%	0,93	10,79	0,34	0,14	0,19	3,89
<i>ost. i nepoz.</i>	151	358	139	271	110	1.029
%	3,36	3,25	3,41	2,62	4,22	3,16
Ukupno	4493	11.027	4075	10.363	2609	32.567
%	13,80	33,86	12,51	31,82	8,01	100,00

Učešće po godinama stradanja kod Srba tokom prve tri godine je u porastu od 55,26 do 74,92, da bi zatim opalo na 31,66 i 46,15%. Najveći deo civila je izgubio život tokom druge ratne godine (42,68%). Po Jevreje je najkobnija bila preposlednja godina rata kad je njihovo učešće među stradalima 61,15%, a iste je godine i izgubio život najveći deo Jevreja (55,98%). Najveće učešće među stradalima Romi imaju druge godine rata (10,79), kada ih je i stradao najveći deo (94,00%). Hrvati i Mađari su najveće učešće među stradalima ostvarili poslednje godine rata (4,14, odnosno 3,49%), a zajednička im je 1944. godina tokom koje

je stradao najveći deo civila (28,33, odnosno 37,36%). Kod Slovaka je poslednja godina rata sa najvećim učešćem među stradalima (3,18) i sa najvećim brojem stradalih (30,74%). Pripadnici *ostalih i nepoznatih nacionalnosti* su najveće učešće među stradalima imali poslednje godine rata (4,22), a najveći ih je deo stradao tokom druge godine rata (34,79%).

Analiza po regionima pokazuje neravnomernost u stradanju civila: najviše ih je iz Bačke: 48,52% (15.802), zatim Srema: 37,62% (12.252), a najmanje iz Banata: 13,86% (4513). S obzirom na broj stanovnika Srem je pretrpeo najveće gubitke, koji u odnosu na Bačku iznose 2,14:1, a u odnosu na Banat čak 5,84:1. Kao najbrojnija grupa među stradalim civilima Srbi predstavljaju 79,06% civilnih žrtava iz Srema (9687), 51,32% iz Banata (2316) i 34,67% iz Bačke (5479).²¹ Uništavani u potpunosti Jevreji čine 57,54% civilnih žrtava iz Bačke (9092), 38,64% iz Banata (1744) i 3,96% iz Srema.²² Među stradalim civilima Romi imaju najveće učešće u Sremu, gde predstavljaju 10,29% civilnih žrtava (1261 žrtva), dok u ostalim oblastima učestvuju u *zanemarivom broju*.²³ Najveće učešće među stradalima civilni hrvatske nacionalnosti imaju u Sremu: 2,28% (279 žrtava), zatim u Bačkoj: 1,98% (313 žrtava) i u Banatu 1,35% (61 žrtva).²⁴ Mađari predstavljaju 2,54% civilnih žrtava Bačke, 2,24% Banata (101) i 0,35 stra-

²¹ Najveći deo Srba stradalih kao civilno stanovništvo potiče iz Srema (55,41), zatim iz Bačke (31,34), a najmanje ih je iz Banata (13,25%).

²² Većina pripadnika stradale jevrejske zajednice potiče iz Bačke (80,31), zatim iz Banata (15,41), dok su ostali iz Srema (4,28%).

²³ Gotovo svi do sada identifikovani Romi potiču iz Srema, dok ih je iz Bačke registrovano troje, a iz Banata dvoje.

²⁴ Od Hrvata stradalih kao civili 47,93% potiče iz Bačke, 42,73% iz Srema i 9,34% iz Banata.

dalih civila Srema (61 žrtva).²⁵ Najveće učešće među stradalima pripadnici slovačke nacionalnosti imaju u Bačkoj: 1,16% (183), zatim u Sremu: 0,59% (72 žrtve), dok je najmanje u Banatu: 0,33%.²⁶ Pripadnici *ostalih i nepoznatih nacionalnosti* najveće učešće imaju među stradalim civilima iz Banata: 6,07% (274 žrtve), zatim Srema: 3,47% (425), dok je nešto manje u Bačkoj: 2,09% (330 žrtava).²⁷

Prezentirani podaci predstavljaju pokušaj da se na osnovu delimično revidiranog popisa *Žrtve rata 1941-1945.* iz 1964. godine prikaže stradanje stanovništva Vojvodine u Drugome svetskom ratu. Uz sva ograničenja koje ovaj popis ima smatramo da su izloženi podaci reprezentativni jer su rađeni na do sada najšire obuhvaćenom uzorku (sa podacima unetim tokom revizije obuhvata između 60 i 64% pretpostavljenog broja stradalih) u nekom od do sada urađenih popisa stradalih za ovu teritoriju.²⁸

Sažetak

Prezentirani podaci predstavljaju pokušaj da se na osnovu delimično revidiranog popisa *Žrtve rata 1941-1945.* iz 1964. godine prikaže stra-

²⁵ Većina Mađara stradalih kao civilno stanovništvo potiče iz Bačke (73,63), zatim iz Banata (18,50), dok ih je najmanje iz Srema (11,17%).

²⁶ Slovaci stradali kao civili potiču većinom iz Bačke (67,78), zatim iz Srema (26,67%), dok ih iz Banata potiče samo 5,55%.

²⁷ Najveći deo pripadnika *ostalih i nepoznatih nacionalnosti* koji su izgubili život kao civili potiče iz Srema (41,30), zatim iz Bačke (32,07) i nešto manje iz Banata (26,63%).

²⁸ U vreme nastanka ovog rada u procesu sređivanja podataka je i *Popis stradalih sa teritorije Vojvodine* izrađen od Anketnog odbora za utvrđivanje istine o događajima u periodu od 1941. do 1945. u Vojvodini, a koji je osnovala Skupština Vojvodine.

danje stanovništva Vojvodine u Drugome svetskom ratu. Uz sva ograničenja koje ovaj popis ima, izloženi su podaci reprezentativni jer su rađeni na do sada najšire obuhvaćenom uzorku (sa podacima unetim tokom revizije obuhvata između 60 i 64% pretpostavljenog broja stradalih) u nekom od do sada urađenih popisa stradalih za ovu teritoriju. Analiza pokazuje da je sa teritorije Vojvodine, na kojoj je živelo 10,90% stanovnika Jugoslavije, život izgubilo 44.438 osoba, što je 6,86% od stradalih stanovnika Jugoslavije. Među njima je najviše ubijenih (66,21), zatim poginulih (28,00) i umrlih (5,79%). Najveći deo predstavljaju civili sa 73,29% stradalih, slede ih stradali pripadnici Narodno oslobodilačke vojske Jugoslavije sa 24,22% stradalih, dok je znatno manje stradalo pripadnika Vojske Kraljevine Jugoslavije, kako u kratkotrajnom *Aprilskom ratu*, tako i u logorima za ratne zarobljenike: 0,94, odnosno 1,55% stradalih. Najviše je, gledano po regionima, stradalih iz Bačke (42,27) i Srema (40,38), dok ih je znatno manje iz Banata (17,35%). Nacionalna struktura pokazuje da je među stradalima najviše Srba: 59,57%, iako su u populaciji Vojvodine učestvovali sa 37,22%. Najtragičnija situacija je kod Jereja koji sa samo 1,04% stanovništva čine 25,48% stradalih. Slično je i sa Romima koji sa samo 0,46% stanovništva čine 2,85% stradalih. Vojvođanski Mađari su činili 22,43% populacije, ali među stradalima učestvuju sa 3,60%. Hrvata je u Vojvodini bilo 8,06%, dok među stradalima čine 2,94%. Slovaci sa približno 4,00% stanovništva imaju 1,73% stradalih. Pripadnici *ostalih i nepoznatih nacionalnosti* čine, pak, 3,84% stradalih.

Zusammenfassung

Die vorgelegten Angaben sind ein Versuch auf Grund von der teilweise revidierten und aus 1964 stammenden Zählung der *Kriegsopfer von 1941 bis 1945* die Verluste der Einwohner von Vojvodina im Zweiten Weltkrieg darzustellen. Trotz all der Beschränkungen dieser Liste sind die vorgelegten Angaben repräsentativ, denn es handelt sich hierbei um die bislang breitest angelegte Zählung der Kriegsopfer, die je für dieses Gebiet erstellt wurde (mit Angaben, die während der Erfassungsvision eingegeben wurden und zwischen 60 und 64% der geschätzten Zahl der Opfer liegen). Aus der Analyse geht hervor, dass auf dem Gebiet Vojvodinas, wo 10,90% der Einwohner Jugoslawiens lebten, 44438 Menschen ihr Leben verloren, das sind 6,86% der verunglückten Einwohner Jugoslawiens. Darunter ist die Zahl der Getöteten am

größten (66,21), es folgen die Umgekommenen (28,00) und die Verstorbenen (5,79%). Den größten Teil machen die zivilen Opfer mit 73,29% aus, es folgen die verunglückten Angehörigen der Nationalen Befreiungsarmee Jugoslawiens mit 24,22%, während die Zahl der Verunglückten der Armee des Königreichs Jugoslawiens bedeutend niedriger ist, sowohl im kurzen *Aprilkrieg* als auch in den Lagern für Kriegsgefangene: 0,94 d.h. 1,55% Verunglückter. Bezogen auf die Regionen gibt es am meisten Verunglückte aus Bačka (42,27) und Sirmien (40,38), während diese Zahl deutlich niedriger in Banat ist (17,35%). Aus der nationalen Struktur ist ersichtlich, dass unter den Verunglückten die Zahl der Serben am höchsten ist: 59,57%, obwohl sie 37,22% der Bevölkerung Vojvodinas ausmachten. Am tragischsten ist die Situation bei den Juden, die mit ihrem Bevölkerungsanteil von 1,04% 25,48% der Verunglückten ausmachten. Ähnlich ist es bei den Roma, die mit nur 0,46% Bevölkerung 2,85% der Verunglückten ausmachten. Die Vojvodiner Ungaren machten 22,43% der Bevölkerung aus, doch ihr Anteil bei den Verunglückten beträgt lediglich 3,60%. Der Anteil der Kroaten in Vojvodina betrug 8,06%, unter den Verunglückten betrug er 2,94%. Die Slowaken zählen mit ca. 4,00% Bevölkerung 1,37% Verunglückte. Angehörige *anderer und unbekannter Nationalitäten* machen 3,84% der Verunglückten aus.

Summary

The data represent an attempt to show Vojvodina's casualties in WW II on the basis of partly reviewed list *Casualties of War 1941-1945* from 1964. Despite the limitations that this list has, the data from it are representative because they were collected based on the largest sample until now (with data entered during the review it comprises about 60 and 64% of the supposed number of casualties) in a list of casualties compiled for this territory until today. The analysis shows that from the territory of Vojvodina, where 10.90 % of Yugoslav population lived, 44,438 people lost their lives, which is 6.86 % of the casualties of Yugoslavia. Most of them were shot (66.21), killed (28.00) or died (5.79%). The majority are civilians with 73.29 % of casualties, followed by the members of the National-Liberation Army of Yugoslavia with 24.22 % of casualties, whereas significantly less number of the members of the Royal Army of Yugoslavia were killed whether in the short lived *April war* or in the camps for POWs: 0.94,

that is 1.55 % casualties. According to regions, most losses were suffered by Bačka (42.27) and Sermium (40.38), while much less casualties came from Banat (17.35 %). The national structure shows that the majority of casualties were Serbs: 59.57 %, although in the population of Vojvodina they participated with 37.22 %. The most tragic situation befell Orthodox Serbian priests who with only 1.04 % of the population made up 25.48 % of casualties. A similar situation is with the Roma people who with only 0.46 % of the population made up 2.85 % of casualties. Vojvodina Hungarians made up 22.43 % of total population, but had 3.60 % of casualties. There were 8.06 % Croatians in Vojvodina while their percentage of casualties is 2.94 %. Slovaks made up approximately 4.00 % of the population and had 1.73 % of casualties. Members of *other and unknown nationalities* make up 3.84 % of casualties.